

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΤΟΥΡΛΙΔΟΥ**Λατινιστού τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν****«Ο ΠΑΝ ΕΙΣ ΤΑΣ “ΩΔΑΣ” ΤΟΥ ΟΡΑΤΙΟΥ»*****(Hor. Carm. IV 12, 9-12)****(Αίσθητική ανάλυσις τοῦ χωρίου)****I**

Ὁ Κόιντος Ὀράτιος Φλάκκος (65-8 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ὁ πλέον ἐκλεκτός λυρικός ποιητής τῆς Ῥώμης καὶ εἶναι δεσπόζουσα ἡ θέσις του εἰς τὴν πυραμίδα τῶν λυρικῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῶν λατινικῶν γραμμάτων. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ αἱ «Ὠδαί», εἰς τέσσαρα βιβλία, ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον, ἀπὸ κάθε πλευράν, μέρος τῆς εὐχύμου πνευματικῆς καρποφορίας. Ἡ ποιητικὴ θεματογραφία τοῦ Ὀρατίου κινεῖται γύρω ἀπὸ τὰ μεγάλα θέματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ἔμπνευσίν του. Ἡ φύσις, ἡ φιλία, ὁ ἔρωσ, τὰ συμπόσια ἔλκουν ἰδιαιτέρως τὸν ποιητὴν.

Ἑλληνομαθῆς καὶ Ἑλληνολάτρης ὁ Ὀράτιος εἶχε πρότυπά του τόσον ὡς πρὸς τὰ θέματα, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ μορφήν τῶν ποιημάτων του, τὰ αἰῶνια προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς δημιουργίας. Ἡ Ῥωμαϊκὴ του ἰδιοσυγκρασία ὑπετάσσετο εἰς τὸ ζωογόνον ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ μετὰ αὐτὸ ἐκυφορεῖτο ὁ ποιητικὸς του διχασμός. Γνώρισμα τῆς ποιήσεως τοῦ Ὀρατίου εἶναι τὸ κάλλος, μετὰ τὸ ὁποῖον ὁ ποιητὴς ἐνέδνε τοὺς κυρίους στίχους τῶν γνησίων ποιητικῶν του ἔμπνευσεων.

Συγκινητικὴν περιοχὴν ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανεν ὁ Ὀράτιος τὰς ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων του ἦτο πάντοτε ὁ πλούσιος κύκλος τῶν μύθων καὶ τῆς φύσεως. Ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ τὸν εἴλκυε μετὰ ἰδιαίτερον ζῆλον. Περιγραφικὸς καὶ λεπτολόγος ὡς ἦτο ἀπὸ τὴν φύσιν του, ἀλλὰ καὶ κριτικὸς μετὰ οξύνουσαν τῶν διαφορῶν φαινομένων, ἀπετύπωνε τὰς παρατηρήσεις του μετὰ ἀξιοθαύμαστον ποιητικὴν δεξιοτεχνίαν. Συνῆπτε μετὰ ἐπιτυχίαν τὰς ποιητικὰς εἰκόνας μετὰ τὰς ἰδέας τῶν θεμάτων του, μεταφέρων αὐτὰς ἀπὸ τὰς ἡλιοστιβεῖς καὶ ἐκτεταμένας πεδιάδας καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθοβριθῆ φύσιν εἰς τὸ συγκεκριμένον τοπίον, πλησίον τῶν δροσερῶν πηγῶν καὶ τῶν διαυγῶν ναμάτων τῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο εἰς ἀφθονίαν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, τὴν Βενουσίαν. Τὸ μεγαλύτερον τῶν ποιητικῶν του εἰκόνων εἶναι τὸ καλύτερον δείγμα τῆς εὐαισθησίας τοῦ Ὀρατίου.

Καὶ ἐὰν ἀπὸ ὀλίγα μόνον ἀπὸ τὰ λυρικά ποιήματα τοῦ Ὀρατίου ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ ἡ ποιητικὴ του ἀξία, θὰ ὠφείλομεν νὰ σταθῶμεν εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἤχοποιοῦν

*Ἀνακοίνωσις γενομένη τὴν 7-7-1984 κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Β' Διεθνoῦς Συνεδρίου Ἀναβιώσεως τοῦ «Ἀρκαδικoῦ Ἰδεώδους», (Καστρί Ἀρκαδίας, 6-8 Ἰουλίου 1984), τελoῦντος ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργίου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν.

τὸν δροσερὸν ἄνεμον, ζωοποιοῦν τοὺς γλυκεῖς κελαρυσμοὺς τῶν ἰοειδῶν κρηνῶν, τῶν λουζομένων εἰς τὰς πλησιφαεῖς ἀκτῖνας τοῦ πανόπτου ἡλίου, ζητοῦν καὶ ζοῦν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀγωνίαν τῶν ἀθλοφόρων ἀθλητῶν εἰς τὸν κονιορτὸν τῆς ὀλυμπιάδος κόνεως, αἰσθητοποιοῦν τὰ ἀφρώδη κύματα τῆς θαλάσσης κάτω ἀπὸ τὴν ζεφυρίτιδα αὔραν, ἡρεμοῦν τὴν σκέψιν εἰς τὰς συστάδας τῶν εὐσκιοφύλλων κλώνων τῆς θαλερᾶς κομάρου μὲ τοὺς ἐνσπόρους, ἡδεῖς καρπούς, ἐφυμνοῦν τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἄφθιτον ἰσχὺν τῶν θεῶν, μεταφέρουν εἰς τοὺς ἀπροσδοκῆτους μυστικούς κόσμους τῶν μυθικῶν συμβόλων, ἀναβιβάζουν εἰς τὸν αἰθέρα καὶ ὑψώνουν εἰς τὴν ἀκήρατον αἰωνίαν δόξαν καὶ τὸ ἀκατάλυτον ἀμβροσίοδμον κλέος τῶν ἀθανάτων οὐραγιῶνων.

Ἐκεῖ, εἰς τὸ ἀκαθόριστον σελασφόρον πάνθεον τῆς αἰωνιότητος ἐπεθύμησε καὶ ἐπεδίωξε νὰ φθάσῃ ὁ ποιητής, μὲ ὑπερβολικὴν κάπως ματαιοδοξίαν, ἐκφράζων τὴν διακαῆ του ἐπιθυμίαν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν προνομιούχων πνευμάτων, κάτω ἀπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ἀθανάτων θεῶν. Διεμόρφωσεν ὁ Ὀράτιος τὴν ψυχὴν τῶν συγχρόνων του καὶ μὲ τὴν ἀπαράμιλλον ποιητικὴν του χάριν συνέβαλεν, ὥστε καὶ ἡ ἑλληνικὴ σοφία νὰ καταστῇ κτῆμα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ σκέψις νὰ δονηθῇ αὐτοδυνάμως. Τὸ *Carmen saeculare* ἐπέπρωτο νὰ καταστῇ *Carmen aeternum*. Ἡ γενεὰ του εἶχε γνωρίσει τὸ χάος τῆς ἐποχῆς τῆς —ὄπως ἡ γενεὰ κάθε ἐποχῆς— ὡς καὶ τοὺς ἀλλεπαλλήλους αἰματηροὺς πολέμους. Ὁ Ὀράτιος ἠδυνήθη νὰ δαμάσῃ τὸ χάος καὶ ἡ εἰς τὰς «ᾨδὰς» του, ἀντικατοπτριζομένη γηθόσυνος εἰρήνη ὑπέσχετο τὴν ροδόχρουν καὶ αἰδιον ἀνατολὴν ἐνὸς νέου καὶ ἐλευθερόφρονος κόσμου.

II

Ἄν καὶ ὁ Ὀράτιος ἦντλησεν ἀπὸ τὸ βουκολικὸν θεματολόγιον, ἂν καὶ πλεῖσται ᾠδαὶ του ἔχουν λυρικὰς προσβάσεις πρὸς τὴν ποιμενικὴν θεματικὴν μὲ εἰκόνας καὶ μορφὰς εἰδυλλιακῶν σκηνῶν καὶ τοπίων, ἐν τούτοις εἰς καμμίαν ᾠδὴν του δὲν ἀναφέρει ὀνομαστικῶς τὸν Πᾶνα, ἐνῶ ἀναφέρει τέσσαρας φοράς τὸν Φαῦνον, ὁ ὁποῖος ἦτο θεὸς πανομοιότυπος μὲ τὸν Πᾶνα. Βεβαίως ἡ διαπίστωσις αὐτῆ ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ μίαν ἀπορίαν. Πάντως ὁ Ὀράτιος ἀναφέρεται εἰς τὸν Πᾶνα, κρυπτόμενον ὑπὸ τὴν προσωνομίαν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν 12ην ᾠδὴν τοῦ τετάρτου βιβλίου καὶ ἰδιαίτερος εἰς τοὺς στίχους 9-12, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula,
Delectantque Deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent.

Δηλαδή:

«Οἱ φύλακες τῶν παχέων προβάτων εἰς τὴν τρυφερὰν χλόην ψάλλουν ᾠσματα μὲ τὸν ἀὐλὸν καὶ τέρπουν τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀρέσουν τὸ ποίμνιον καὶ οἱ μέλανες λόφοι τῆς Ἀρκαδίας».

Ἄς μελετήσωμεν ὁμως τὸ χωρίον, ἀναλύοντες αὐτὸ κυρίως αἰσθητικῶς, ἀφοῦ τροφηγομένως ἀναφέρομεν διὰ τὴν 12ην ᾠδὴν, ὁ Ὀράτιος καλεῖ τὸν ποιητὴν Βεργίλιον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑπαυλίαν τοῦ χωρὶς ἀναβολὴν διὰ νὰ ἐορτάσουν τὴν ἀφίξιν τοῦ ἱεροῦ καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν μὲ ἀστείότητα νὰ φέρῃ ὡς ἀντάλλαγμα μῦρον νάρδου. Οἱ ῥυλάκες λοιπὸν τῶν παχέων προβάτων, οἱ ἀμέριμνοι ποιμένες ψάλλουν ᾠσματα, τρα-

γουδοῦν με τὸ μουσικὸν ὄργανον τοῦ αὐλοῦ, ἐπάνω εἰς τὴν τρυφερὰν χλόην, τὴν ὁποῖαν βόσκουν τὰ πρόβατα.

Μὲ τὰ τραγούδια των εὐχαριστοῦν, τέρπουν τὸν θεὸν Πάνα, εἰς τὸν ὁποῖον ἀρέσουν τὰ ποιμνία καὶ οἱ μέλανες λόφοι τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ λόφοι αὐτοὶ τῆς Ἀρκαδίας εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα τὰ ὄρη Μαίναλον, Λύκαιον καὶ Κυλλήνη, τὰ ὁποῖα εἶναι μέλανα διότι εἶναι κατάφυτα ἀπὸ σκιερὰ δένδρα, ὅπως κυρίως αἱ πεῦκαι καὶ ἄλλα εὐσκιόφυλλα φυτὰ, τὰ ὁποῖα λόγῳ ἀκριβῶς τῆς παχείας των σκιᾶς, δημιουργοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ σκιώδους σκότους, εἴτε ἀπὸ τὰ χρώματα τῶν φυλλωμάτων των, εἴτε ἀπὸ τὸ ἀδιαπέραστον τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, ἐξ αἰτίας τῆς πυκνότητος τῶν φυλλοφόρων κλάδων τῶν δρυμῶνων. Ὁ ἴδιος ὁ Ὅρατιος εἰς τὴν 21ην ᾠδὴν τοῦ πρώτου βιβλίου ἀναφέρεται εἰς τὰ μέλανα δάση τοῦ Ἐρυμάνθου, ἀκριβῶς διὰ τοὺς ἰδίους λόγους, τοὺς ὁποῖους προαναφέραμεν. Ἡ διαφοροποίησις ἐξ ἄλλου τῆς γραφῆς *nigri* εἰς *nigrae*, τὴν ὁποῖαν παρέχουν ἄλλοι κώδικες καὶ ἡ ὁποία συνάπτεται συντακτικῶς μετὰ τὸ οὐσιαστικὸν προσηγορικὸν *Arcadiae*, δηλ. τῆς μελαίνης Ἀρκαδίας, ἀντὶ οἱ μέλανες λόφοι τῆς Ἀρκαδίας, δὲν παρέχει, ὅπως καθίσταται πρόδηλον, καμμίαν διαφοροποίησιν τῆς δηλωθείσης σημασιολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου. Ἀκολουθῶς εἰς τὴν 4ην ᾠδὴν τοῦ τετάρτου βιβλίου ὁ Ὅρατιος διὰ τοὺς ἰδίους προαναφερθέντας λόγους ποιεῖται μνειαν τοῦ μελαμφύλλου Ἀλγιδοῦ, ὄρους τοῦ Λατίου ἀφιερωμένου εἰς τὴν Ἄρτεμιν. Τέλος, ἀναφέρομεν δύο χωρία τοῦ Πινδάρου σχετικῶς μετὰ τὸ χρῶμα τῶν φύλλων καὶ τῶν ὀρέων: Πινδ. Ὀλ. 6, 40: *λόχμας ὑπὸ κυανέας*. Πυθ. 1, 28: *Αἴτνας ἐν μελαμφύλλοις - κορυφαῖς*.

Ἡ θέσις τοῦ θεοῦ Πανὸς εἶναι δεσπόζουσα εἰς τοὺς ἀναφερθέντας στίχους τοῦ ἐξεταζομένου χωρίου τοῦ Ὅρατιου. Ἡ περιχαρὴς αὐτῆ μορφή τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας συγκινεῖ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν σημασίαν της μέσα εἰς τὸν χῶρον τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς φιλολογίας. Εἶναι μία ἔλκυστικὴ εἰκὼν τῶν κλασσικῶν μας ὄνειρων. Εἷς μακρυνὸς ἀπόηχος ἑνὸς ἀκαταπαύστως μελωδοῦντος αὐλοῦ, μέσα εἰς τὴν ἀχλὺν τοῦ χρόνου. Μία συγκινητικὴ στιγμή τοῦ ἑλληνικοῦ ἰδεαλισμοῦ.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ:

- 1) Κ.Χ. Γρόλλιου, Ἡ σημασία τοῦ Βάκχου στὸν Ὅρατιο. (stud. pres. to S.G. Kapsomenos). (Φίλτρα. Τιμητικὸς τόμος Σ.Γ. Καψωμένου). Θεσσαλονίκη. (Thessalonique) 1975, σσ. 11-20.2). F.G.Doering, Q. Horatii Flacci. Opera. Oxonii mdcccxxxviii, σ. 233a - 3) A. Ernout - A. Meillet, Dictionnaire etymologique de la langue latine. (Histoire des mots). Paris 1959, σ. 221b. — 4) A.W.J. Holleman, Horace and Faunus. Portrait of a Nympharum fugientum amator, ἐν «AC». XLI (1972) 563-572. — 5) I.T. Keller, Die Dichterlandschaft des Horaz. Heidelberg 1964, σ. 101. — 6) Π. Κωνσταντινίδου, Q. Horatii Flacci, Carmina selecta cum andotationibus et graeca interpretatione. — Κοῖντου Ὅρατιου Φλάκκου Ὠδαὶ μετὰ σημειώσεων καὶ ἑλληνικῆς μεταφράσεως. Ἐν Ἀθήναις 1884, σ. 42a-b. — 7) Σ.Κ. Σακελλαροπούλου, Συνοπτικὴ Ἱστορία τῶν Λατινικῶν Γραμμάτων. Ἀθήναι 1969, σσ. 205-206. — 8) Γ. Ἄθ. Τουρλιδίου, Q. Horatius Flaccus. Ὁ Ρωμαῖος Λυρικός. Ἐπιτάσσεται (Carm. 1 21). Ἀθήνησι 1968, σσ. 12-13, 18-20. — 9) Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τῆς Ῥώμης καὶ ὁ Ὅρατιος. (Ἐρευ-

ναι ἐπὶ τῶν πολιτικῶν θέσεων καὶ ἰδεῶν τοῦ Ῥωμαίου λυρικοῦ). Ἐν Ἀθήναις 1976, σ. 76.

RÉSUMÉ:

La restauration religieuse vraiment était partie d'un très grand programme d'Auguste. Horace devait participer et il est connu que la plus illustre et la plus célèbre participation fut la composition du Chant Séculaire (17 a.J.C.). Il fallait d'abord retourner au culte de l'ancienne religion romaine, la religion totalement agricole et rustique et plus encore d'être défenseur de cette religion indigène contre les dieux étrangers. Enfin Horace devait étudier le caractère de la religion romaine, qui était purement poétique. Faunus remplace quatre fois le nom de dieu Pan dans les œuvres lyriques d'Horace «Les Odes». Nous examinons le passage IV 12,9-12 avec une analyse esthétique.

Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν

Εἶναι μεγάλο σφάλμα τῆς Πολιτείας πού ἀπομάκρυνε τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά ἀπὸ τὰ Γυμνάσια. Ἔχω τὴν πεποίθηση ὅτι γρήγορα θὰ τὸ διορθώσῃ τὸ σφάλμα τῆς αὐτὸ ἢ Πολιτεία. Διεφώνησα ριζικῶς γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Ριζικώτατα διεφώνησα καὶ εἶναι ὅτι μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὰ σχολεῖα τρέχουμε τὸν κίνδυνο νὰ βαλκανοποιηθοῦμε. Ὅλοι μας ἡ πνευματικὴ δημιουργία ἔρχεται ἀπὸ κεῖ.

Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, Ἡ παιδεία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήναι 1979